

SECȚIUNEA I. STRATEGII MANAGERIALE ÎN ECONOMIA CONCURRENTIALĂ

PROVOCĂRI ALE DEZVOLTĂRII ECONOMIEI A REPUBLICII MOLDOVA: ASPECTE DEMOGRAFICE

*Ion SÂRBU, dr.hab.,prof.univ.
Catedra “Management”, ASEM, Chișinău, R. Moldova
Ion ALBU, dr.,conf.univ.
UTM, Chișinău, R. Moldova*

Abstract. *Sustainable economic growth of the Republic of Moldova depends on policies promoted by the governments and motivating citizens. Demographic constraints undermine the possibility of a sustainable economic growth for a long term, becoming an impediment to future generations.*

Cuvinte cheie: *creștere, progres, dezvoltare, constrângere demografică, constrângere tehnică, echitate, compensare.*

Introducere

În condițiile economiei de tranziție a Republicii Moldova spre o economie de piață cu o durată de circa 20 ani și cu rezultate modeste, apare întrebarea, când vom înregistra progrese și o creștere economică ce va permite excluderea noțiunii „tranziție la...”

Creșterea economică este asimilată (și explicată, în acest sens, de un mare număr de cercetători) cu o *mărire în dimensiuni absolute a indicatorilor macroeconomici: venit național sau produs global*. Creșterea pe termen lung a capacităților de producție și a volumului de producție sau a potențialului economic capătă, de obicei, aceeași semnificație - de creștere economică.

Atunci când creșterea în valoare absolută a indicatorilor macroeconomici este raportată și privită la modul relativ, în funcție de dinamica populației, un alt concept vine în ajutor pentru a explica ce se întâmplă în economie și societate – *preogresul economic*. El reprezintă o *creștere a venitului național pe locuitor*. În raport cu acesta, creșterea economică poate fi:

- *progresivă*, atunci când creșterea venitului național este mai mare decât cea a populației;
- *recesivă*, atunci când creșterea venitului național este mai mică decât cea a populației;
- *statică*, atunci când creșterea venitului național este egal cu cel al creșterii populației.

În afară de aceste componente de bază dezvoltarea înseamnă mutații calitative ce țin de ansamblul vieții cetățenilor, spre exemplu va manifesta în faptul că: oamenii se hrănesc mai bine, se îngrijesc mai bine și capătă o mai bună cunoaștere. Ca urmare, putem afirma că *ansamblul schimburilor de structuri mentale și de comportamente sociale permit creșterea produsului real global și care transformă progresele particulare într-un progres social generalizat*. Dezvoltarea durabilă a economiei este dependentă în mare măsură de factorii demografici și tehnici.

I. Constrângerile demografice.

Dezvoltarea durabilă a economiei presupune o evoluție realizată prin rezolvarea unor probleme. Unele sunt comune procesului dezvoltării în general, altele sunt specifice, cum ar fi:

- repartizarea judicioasă a rezultatelor creșterii economice cu scopul eliminării discrepantei de avere și poziție socială;
- eliminarea sărăciei și asigurarea unui nivel de trai decent pentru întreaga populație;
- ridicarea standardului de viață prin creșterea generală a veniturilor;
- asigurarea unui nivel cât mai înalt de ocupare a forței de muncă;
- asigurarea unei bune educații și un mai mare acces la valorile culturale;
- extinderea gamei de alegeri economice și sociale atât pentru indivizi cât și pentru națiuni (prin eliberarea din starea de dependență nu numai în relațiile cu alți oameni și alte state dar și față de ignoranța și mizeria umană în general);
- îmbunătățirea calității și performanțelor factorilor de producție și a producției însăși;
- raționalizarea sistemului politic și a celui decizional etc.

Dezvoltarea economiei este o dezvoltare umană ce poate fi realizată numai prin voința lor și având ca finalitate binele omului și al societății.

Factorul uman și influența sa asupra dezvoltării economiei în general și a celei durabile, în special, pot fi analizate din foarte multe puncte de vedere: *număr, structură, densitate și sănătatea populației*.

Oprindu-ne *la primul punct de vedere*, întrebarea la care dezvoltarea durabilă trebuie să găsească răspuns este următoarea: *ce număr de populație poate antrena și asigura economia țării*.

Deși preocupări serioase au existat și există, nimeni nu poate spune cu exactitate care este numărul maxim de oameni pe care economia țării îl poate nutri. Cu toate acestea, problema este una reală și este pusă azi în situația de a-i găsi soluții.

Problema dată a devenit foarte complexă grație unor împrejurări printre care:

1. Rata creșterii populației nu este corelată peste tot cu rata creșterii economice;
2. Densitatea populației, pe municipii, raioane și sate nu este corelată cu structura și volumul investițiilor alocate;
3. Explozia demografică are loc, de obicei, în zonele sărace ale țării;
4. Acolo unde se produce, creșterea populației (migrația populației ex. mun. Chișinău) se produc urbanizări masive, în dauna mediului și a suprafețelor disponibile;
5. Urbanizarea mun. Chișinău a fost însoțită de industrializare, acest lucru nu se întâmplă în celelalte localități ale Moldovei sau capitale din UE etc.

Aceste situații și provocări trebuie să-și găsească soluții în strategia dezvoltării durabile a economiei R. Moldova. Strategie dificil de realizat din motivul că nu există actualmente o relație de cauzalitate între creșterea demografică și creșterea economică, nu există un optim al populației care ar permite atingerea unei creșteri maxime a economiei. Creșterea populației este în același timp cauză și consecință a progresului economic, cu atât mai mult cu cât aceste două fenomene sunt reciproc dependente.

Structura populației nu pune mai puține probleme decât numărul ei în procesul dezvoltării economiei R. Moldova. Ne interesează aici, *în primul rând*, structura socio-profesională, gradul de instruire, calitatea populației – dezvoltarea durabilă nu poate fi opera unor analfabeți.

În al doilea rând, prezintă importanță, repartitia populației în creștere (descreștere) pe cele două zone: **urban, rural**. Se știe că o caracteristică a creșterii economice clasice a fost migrarea masivă a populației de la sat spre oraș. Motiv care și-a avut logica lui, legată de împrejurări cum ar fi:

- accelerarea industrializării, cu toate avantajele (dezavantajele) ce decurg de aici pe linia locurilor de muncă;
- defavorizarea zonelor rurale sub raportul investițiilor publice și private dar și în plan social, cultural, civic, de unde o forță și o reacție de respingere a satului, asimilat cu mizeria și incultura etc.

Pe total, modelul de structurare a populației oraș-sat s-a dovedit a fi dezechilibrant și, de cele mai multe ori, generator de probleme.

Pentru oraș, suprapopularea a condus la apariția unor fenomene negative în planul:

- ocupării forței de muncă;
- accesibilitatea locuințelor;
- calitatea serviciilor urbane;
- determinării climatului ambiental dar și a celui social (violență, prostituție, droguri etc.);
- dificultăților administrative.

Pentru satul depopulat, problemele nu au lipsit și nu lipsesc. Populația rămasă trebuie să facă față unei sarcini colosale, de hrănire a întregii colectivități. Aceasta înseamnă o agricultură intensivă, de mare randament, realizabilă prin mijloacele cunoscute: mecanizare, chimizare, irigare etc. Agricultură intensivă angajează consumuri mari de energie, are loc degradarea unor terenuri, epuizarea unor resurse, poluare cu insecticide, pesticide etc.

De aici și întrebările cărora dezvoltarea durabilă a economiei trebuie să le dea răspuns:

1. Migrarea populației dinspre sat spre oraș poate continua?
2. Dacă da, până când și în ce condiții?
3. Care sunt factorii implicați ce influențează raportul optim populație urbană/populație rurală și unde se situează pragul critic al acestei proporții?

Dezvoltarea durabilă a economiei este cea care face din calitatea vieții oamenilor obiectivul suprem, însă nu se poate vorbi despre calitatea vieții în afara *sănătății*.

În procesul dezvoltării, sănătatea oamenilor apare în dublă ipostază: de condiție a dezvoltării dar și de obiectiv al ei. Logica dezvoltării durabile a economiei *nu mai permite ca sănătatea să fie sacrificată avantajelor economice*.

Aceasta cu atât mai mult cu cât acest fapt s-a întâmplat în trecut. Putem aminti că programele de dezvoltare ale țărilor cu economie de piață plasează degradarea sănătății și obiectivele majore pentru înlăturarea acestei stări, alături de cele legate de degradarea și politica mediului.

Problema sănătății nu mai este una strict națională, dimpotrivă, fluxurile marfare și de persoane, marea mobilitate a virusilor, gazelor toxice, radioactive etc., o transformă în una globală ce devine un pericol mare pentru țările slab dezvoltate și cele în curs de dezvoltate.

II. Echitate și compensare între generații.

Conceptul dezvoltării durabile a economiei induce ideea că realizarea ei devine reală doar în condițiile în care între generații și în interiorul aceleiași generații se manifestă un spirit asociativ, de toleranță, solidaritate și grijă reciprocă.

Amintim că sociologul și economistul italian **Pareto** s-a declarat potrivit modului în care teoreticienii echilibrului au determinat bunăstarea colectivă ca o sumă aritmetică a bunăstărilor individuale. Considerând că nu se pot adăuna utilități individuale pentru a obține măsura bunăstării colective pe motivul că, practic, nu se pot face comparații interpersonale ale utilităților, pentru că utilitățile țin de parametrii personali ai fiecăruia. **Pareto** și-a dat seama că optimul nu poate fi definit nici ca o sumă a utilităților individuale dar nici în afara repartției veniturilor, în situația în care veniturile sunt date, bunăstarea nu poate fi decât relativă. Astfel, **Pareto** definește optimul ca fiind aceea poziție de echilibru de la care plecând, este imposibil de a ameliora situația unuia fără a diminua bunăstarea altuia sau altora.

Toți teoreticienii dezvoltării durabile, în grade diferite, fac apel la "**optimul Pareto**" pentru a explica măsura în care echitatea poate fi susținută și realizată odată cu creșterea bogăției individuale și colective. Mai mult, prin extensie la judecata lui **Pareto** se face apel pentru a se vedea ce rămâne din echitate atunci când cererea populației este raportată la oferta de capital mediu.

Pentru a da un răspuns în această direcție divizăm problema pe trei direcții:

1) Echitate între generații. Problema echității între generații este, deopotrivă, una de solidaritate, generozitate dar și de timp.

Plasarea intereselor generației prezente în fața celor ale generațiilor viitoare nu se vrea a fi o

sacrificare a celor dintai. Nu este nici posibil și nici moral. Fiecare generație își are timpul ei, interesele ei, nevoile proprii și matricea culturală care o definește. În plus, existența unei generații este ea însăși o “resursă” unică. Mai mult decât atât, dreptul la existență al generațiilor viitoare nu poate fi pus sub nici o formă în discuție. De aici și nevoia obiectivă de a manifesta atenție față de soarta celor care vor trăi în viitor, grija realizabilă, după opinia noastră, prin găsirea unei linii de echilibru, pe calea evitării următoarelor politici:

- a) conservarea totală, de dragul conservării, a rezultatelor existente și sacrificarea, în consecință, a intereselor generației prezente;
- b) exploatarea prădalnică, irațională a tuturor resurselor, provocând schimbări și șocuri ireparabile și ireversibile.

Între aceste limite, o politică economică și socială echitabilă poate găsi calea de echilibru ținând seama de faptul că:

1. Există o relație specifică, proprie fiecărei generații, între nevoile și aspirațiile ei pe de o parte, și resursele necesare și cunoscute pentru a le satisface, pe de altă parte;
2. Dimensiunea resurselor cunoscute de o generație este în funcție de gradul ei de pregătire tehnică și economică;
3. Dimensiunea resursei numită Pământ este limitată, fiecare generație își aduce „contribuția” la reducerea dimensiunii acestei resurse:
 - se reduc suprafețele agricole prin construcții civile, industriale etc.;
 - se reduc factorii pozitivi de mediu care oferă suport vieții (oxigen, ozon, apă potabilă).
4. Apelând la raționalitate, oamenii au găsit întotdeauna mijloacele necesare pentru a evita risipa, a substitui resurse rare sau limitate, reciclarea unor resurse, reducând, astfel, agresivitatea asupra mediului și păstrând calitatea vieții.

Odată înțelese aceste lucruri, decidenții dezvoltării economice durabile, vor fi puși în fața unor probleme de principiu, *etice* dar și *politice*.

Este știut că piața liberă operează cu principiul alocării resurselor după regula celui mai eficient: **ele trebuie să între în posesia și utilizarea celor care știu să le folosească cu maxim randament**. Pe această cale se asigură prosperitatea lor, a utilizatorilor, dar și a celorlalți.

2) Echitate intragenerații. Cu referință la aceeași generație, strategia dezvoltării durabile a economiei trebuie să țină cont de faptul că:

1. O generație nu e, de fapt, o generație unică; coexistă, în același timp, trei generații: tinerii, maturii, varstnicii.

Plecând de la această realitate, deosebim că fiecare dintre cele trei segmente ale societății își are specificul sau cultural. Acest fapt explică de ce atunci când se raportează la aceeași ofertă de mediu cererea este diferită, ca nivel dar, mai ales, ca structură. Astfel, **tinerii**, cu viitorul în față, sunt interesați în păstrarea pe termen lung a caracteristicilor de mediu și a nivelului resurselor. Sunt mai conservativi cu ceea ce au și cu ceea ce-i inconjoară. **Varstnicii**, sunt puși în fața altei situații axate pe scurttimea vieții. Pe acest temei ei sunt mai egoiști și mai “consumatoriști”. Dacă le place, la fel ca și tinerilor, un parc curat și un aer ozonat, spre deosebire de aceștia ei sunt tentați spre o exploatare mai intensă a resurselor spre a profita, cât mai este timp, de binefacerile pe care progresul economic realizat le poate oferi. Spiritul de echitate ar trebui să-i îndemne în aceeași măsură să recurgă la resurse ieftine și procedee economicoase: să apeleze la lemne de foc, la îngrășăminte animale pentru agricultură, să recycleze reziduuri vegetale etc.

Este greu de crezut însă, că o persoană în vârstă va proceda astfel: dacă toată viața s-a încălzit de la o sobă cu lemne, ea va fi tentată să încerce bucuria unei instalații de aer condiționat, dacă venitul îi permite și dacă piața îi oferă așa ceva.

2. Situația socială a celor care compun o generație în viață este foarte diferită. Toți sunt interesați în menținerea la parametri înalți a “capitalului de mediu” - acest lucru costă. Contribuția la acest cost este diferită. Pe de altă parte, se pare că nici accesul la capitalul natural nu este egal. Bunurile de mediu sunt, prin natura lor, bunuri publice. Ar trebui ca de ele să se profite liber,

echitabil, deci fără restricții induse de poziția socială. Nu există nici un motiv ca un grup social să fie exclus beneficiilor pe care le oferă mediul. Puterea materială și politică schimbă, în fapt, această schemă de gândire. La această schimbare contribuie și diversitatea condițiilor de mediu.

Calitatea apei și a aerului nu sunt peste tot aceleași, ele variază. Cei instăriți au de partea lor șansa de a-și alege locul unde să muncească sau să trăiască, este logic ca aceste locuri să fie cel mai bine poziționate.

Nu trebuie să uităm însă că plusurile calitative ale mediului pot fi naturale dar și artificiale, realizate prin intervenția oamenilor, cu costuri. La acoperirea lor, indiferent ce politică s-ar aplica, contribuția nu este egală. Același procent, aplicat la venituri diferite, înseamnă, în valoare absolută, aport diferit la lupta împotriva poluării. Acest fapt ar putea justifica pentru unii, de ce bogății profită mai mult de pe urma calității mediului fără ca aceasta să însemne un atentat la echitate. De fapt cel mai utilizat procedeu de luptă împotriva poluării este axat pe principiul “poluatorul plătește”, iar cei care poluează și, deci, cei care plătesc sunt, preponderent, cei bogăți.

Se realizează, pe această cale, echitatea? Greu de răspuns în condițiile în care măsurarea efectelor negative pe care le produce poluarea este și ea o problemă.

3. Componentii aceleiași generații sunt repartizați în spații diferite, aceasta însemnând zone, orașe, sate. Ceea ce poate face omul este să se miște dintr-un loc în altul, în căutarea unui alt loc de muncă sau a unui nou mod de viață. Cat privește oferta de mediu, ea este foarte diversificată și foarte inegală.

3) Compensare între generații. Compensarea între generații derivă din cea de echitate.

Resursele naturale, în condițiile unui grad dat al cunoașterii, sunt limitate și, ca urmare, prin producție și consum, generațiile prezente reduc, vrând, nevrând, dimensiunea acestei resurse. Pentru a da dezvoltării durabile conținut, e nevoie să se pună în funcțiune un mecanism de compensație de ale cărei rezultate să profite generațiile viitoare. În general, se pune problema asigurării constanței unui stoc de capital pentru ca generațiile viitoare să plece cel puțin de la aceeași avuție ca generațiile prezente, idee pusă pentru prima dată în discuție de **Robert Solow**.

Plecând de la această idee a lui **Solow**, economiștii **David Pearce** și **Jeremy Warford** consideră că problema compensării ar putea fi rezolvată în două moduri:

1. Metodă spre a transfera resurse pentru viitor astfel încât generațiile viitoare să nu sufere de pe urma acțiunilor generațiilor prezente este de a se constitui o *sumă* (S) compensatorie, determinabilă după formula:

$$S = \frac{X}{(1+r)^T}, \quad (1)$$

unde:

X - reprezintă costurile determinate de o acțiune aparținând generației prezente dar plătibile de către generațiile următoare;

T - reprezintă perioada (socotită în ani) după care vor apărea costurile X generate de acțiunea generațiilor prezente;

r - reprezintă rata dobânzii.

Chiar autorii formulei propuse au ajuns la concluzia că aceasta este o manieră simplistă de a aborda problema dată. Complică lucrurile faptul că “ r ” nu rămâne aceeași pe intervalul de calcul.

2. Metodă trimite la ideea compensării cu ajutorul unui *stoc de capital*, format din valori refugiu a căror dimensiune nu scade în timp. Formula propusă este următoarea:

$$K = K_m + K_h + K_n, \quad (2)$$

unde:

K - reprezintă stocul total de capital transmisibil, spre compensare, generațiilor viitoare;

K_m - reprezintă capitalul material creat de om (mașini, fabrici, străzi etc.);

K_h - reprezintă capitalul uman (cunoștințe, aptitudini, deprinderi etc.);

K_n - reprezintă capitalul natural (fertilitatea solului, pădurile, pescăriile, petrolul, gazele

naturale, cărbunele etc.).

Concluzii:

Conștientizând asupra impasului unei societăți bazate pe un consum irațional de resurse, criticile aduse permit formarea unei noi direcții de creștere și dezvoltare a economiei axate pe:

1. Promovarea unei societăți democratice, sigure și juste care țin cont de principiile unei vieți sănătoase, în ceea ce privește drepturile fundamentale și diversitatea culturală, care să creeze egalizarea de șanse și să combată discriminarea în toate formele ei.
2. Promovarea unei economii prospere, inovative, riguroase, competitive și eficiente, care furnizează standarde înalte de viață și oportunități de angajare deplină și de înaltă calitate.
3. Plasarea omului în centrul politicilor, prin promovarea drepturilor fundamentale, prin combaterea tuturor formelor de discriminare și contribuirea la reducerea sărăciei.
4. Abordarea nevoilor generațiilor actuale fără compromiterea abilității generațiilor viitoare de a-și satisface propriile necesități.
5. Garantarea dreptului cetățenilor privind accesul la informație și asigurarea accesului la justiție.
6. Participarea cetățenilor la luarea deciziilor. Promovarea educației și a conștientizării publicului asupra dezvoltării durabile a economiei R.Moldova.
7. Responsabilitate pentru politicile realizate. Evaluarea și implementarea lor pe baza celor mai bune cunoștințe disponibile din punct de vedere economic, și eficiente din punctul de vedere al costului.
8. Prețurile trebuie să reflecte costurile reale pentru societate ale activităților de consum și producție și că poluatorii vor plăti pentru pagubele pe care le provoacă sănătății umane și mediului.

Bibliografie:

1. George GEORGESCU, Reforma economică și dezvoltarea durabilă, Editura Economică, București, 1995.
2. Ion POHOAȚĂ, Capitalismul. Itinerare economice, Editura Polirom, Iași, 2000;
3. Ion POHOAȚĂ, Strategii și politici europene de dezvoltare durabilă, Editura Univ. "Al. I. Cuza", Iași, 1999;
4. Vilfredo PARETO, *Manuale di Economia Politica*, Padova - Cedam, Casa Editrice Datt. Antonio Milani, 1974.